

Na zijn promotieonderzoek naar de eigenschappen van de stuitklierwas van de Kanoet, heeft bioloog Jeroen Reneerkens (Sittard, 1975) zich gestort op de reislustige Drieteenstrandloper.

Van Groenland tot West-Afrika volgt, vangt en ringt hij ze. Halverwege, op Vlieland blijkt ook een goede plek. Dat wil zeggen: soms.

# 'Zo reislustig en dan

De vele strekdammetjes op het strand van Vlieland zijn ideale plekken om Drieteenstrandlopers te vangen. Eén van de populairste strekdammen – voor de drieteentjes dan – ligt nota bene pal bij de afslag naar 'De Zwaluw', het gastenverblijf van Staatsbosbeheer waar veel vogelonderzoekers en –tellers doorgaans bivakkeren. Het is op die 'Dam 6' waar Jeroen Reneerkens drie metalen parasolstandaards in de asfaltlaag vastschroeft. Dunne palen erin, scheerlijnen vast en een dichtgeschoven mistnet ertussen. En nu maar wachten tot het donker wordt.

Wachten op het strand van Vlieland is geen straf voor Reneerkens. Samen met schrijver Koos Dijksterhuis, die Jeroen de afgelopen drie jaar vergezeld op diverse expedities, richt hij zijn telescoop op een clubje van een kleine honderd drieteentjes. Aan hun heftige snavelbewegingen te zien zit er veel voedsel voor ze in het koude zand. "Ik weet eigenlijk niet precies wat het is, maar dit strand is erg geliefd onder drieteentjes. Het moet haast wel de rust zijn en de goede voedselsituatie. Op bijvoorbeeld Terschelling en op Schier heb je ook dat soort goede plekken, maar Vlieland is vanwege de aantallen vogels, en ook vanwege de logistiek en de regelmatige aanwezigheid van de telploeg waar ik deel van uitmaak de plek geworden waar we nu al enkele jaren vogels vangen en ringen."

In de groep grijswitte vogels vallen enkele knalgele en rode ringetjes extra goed op. "Yellow vijf, yellow white, white yellow, ...en die andere ...yellow vijf, yellow white, white red", dicteert hij zichzelf in ringersjargon. "Die zitten hier al een tijdje." Beide vogels blijken ooit op ditzelfde stukje Vlieland geringd.

"Ik kom zelf vaak op Schier", vertelt Koos Dijksterhuis. "Ook daar zie je meer dan genoeg drieteentjes. Maar daar heeft Jeroen nog nooit geringd, dus zie ik daar ook nooit geringde vogels terug." In zijn notitieboekje laat Reneerkens nog wel een schaarse waarneming op Schiermonnikoog zien, van een in Mauritanië geringde vogel.

Ondertussen rolt de grote groep strandlopers haast als één organisme met de golven heen en weer over het natte zand. Hun snavels verdwijnen soms tot voorbij de snavelbasis in de natte bodem. Een enkele keer zie je een wormpje bungelen, maar de meeste prooien worden naar binnen geschrokt voor je kunt zien wat het was. Een Zwarte Kraai veroorzaakt even wat onrust en laat een zilveren wolkje opstijgen. Enkele tientallen meters verderop gaat de hele club weer verder met foerageren. "Als je ze door de kijker bekijkt, zie je soms dat hun pootjes al beginnen met dribbelen nog vóór ze de grond weer raken", zegt Dijksterhuis met een brede grijns. "De enorme honkvastheid van de drieteentjes is eigenlijk heel bijzonder", vertelt Reneerkens. "Want tegelijk zijn ze enorm reislustig. Ze broeden met name op Groenland en enkele andere Arctische streken, maar 's winters hebben ze heel gevarieerde strategieën. Een deel blijft bijvoorbeeld bij ons op de stranden. Een ander deel trekt naar West Afrika. 'Mijn' op Groenland geringde beesten zijn zelfs in Namibië gezien, terwijl de Wader

Atlas van Wetlands International nog suggereert dat daar alleen Siberische broeders zitten. Maar binnen al die plaatsen zijn ze dus heel honkvas. Zoals de overwinteraars die ik hier heb geringd het volgende jaar waarschijnlijk ook hier weer terugkeren, zo broeden vogels ook op korte afstand van de plek waar ze het jaar daarvoor zaten. En op de stranden van Ghana of Mauritanië kom ik ook bijna altijd oude bekenden van die plekken tegen."

## Overlevingsstrategie

Groenland, IJsland, Mauritanië, Ghana, Vlieland ... Het zijn de plekken waar Reneerkens op gezette tijden probeert vogels te vangen, om ze met kleurringen individueel herkenbaar te maken. "Het gaat mij vooral om de overlevingskansen", vertelt hij. "Als ik dit werk maar lang genoeg volhoud, en ik ring voldoende vogels, dan kan ik per subgroep berekenen wat de overleving is. En dan kan ik dus ook zien of er een verschil is tussen de groep die vanuit Groenland 'een klein stukje' trekt naar Nederland – nog altijd drieduizend kilometer – en de groep die nog eens vijftien duizend kilometer – en de groep die de Sahara doorkruist naar West-Afrika. Op die laatste plek heb je meer voedsel en minder toeristen met honden op het strand. Maar je moet er wel veel verder voor vliegen met alle risico's van dien. Wie weet is het per saldo wel slimmer om dicht bij huis te blijven en de teckels en andere barre winterse omstandigheden voor lief te nemen. Dat is iets dat ik graag helder wil krijgen."

Voor het vangen van strandlopers met het mistnet kiest de onderzoeker liefst een nacht met nieuwe maan. Hoe minder licht hoe





# DE KLEI

Wetenschapjournalist Rob Buijter maakt reportages over vogels en vogelaars. In de rubriek 'In de Klei' doet hij voor SOVON NIEUWS verslag van zijn ontmoetingen in het veld.

## toch zo plaatstrouw



beter. Wat dat betreft is de winternacht die wij hebben gekozen voor een vangactie bijna ideaal. Het minimale maansikkelkje dat aan de hemel staat wordt verduisterd door een dik wolkendek. Als we in het duister naar het inmiddels opengeschoven net lopen voor een eerste inspectie moet ik dan ook goed uitkijken dat ik niet over de scheerlijnen struikel. Reneerkens blijkt een stuk meer geroutineerd. Zonder zijn koplampje aan te doen constateert hij dat er deze eerste ronde niet één vogel in het net is gevlogen. "Maar het is ook nog vroeg. Het water moet nog iets hoger komen. De vogels vliegen meestal boven de grens van nat en droog, dus die grens moet liefst wel ter hoogte van ons net lopen. Over een uurtje hebben we meer kans."

Reneerkens werd acht jaar geleden definitief gegrepen door de Drieteenstrandlopers. "Dat was tijdens mijn promotiewerk in Mauritanië. Ik was daar om Kanoeten te vangen, maar ik begon toen ook al met het jaarlijks vangen en ringen van de drieteentjes. Op grond van die gegevens kan ik binnenkort een eerste artikel schrijven over de overlevingskansen van de Mauritaanse overwintelaars. Toen mijn promotie achter de rug was wilde ik heel graag met deze vogels verder. Dankzij een subsidie in het kader van het International Polar Year kon dat gelukkig." Tijdens een eerste expeditie op het onderzoeksstation Zackenberg, op Groenland, ontdekte Reneerkens dat het veldonderzoek aan deze vogels geen sinecure is. In zijn boek 'Een Groenlander in Afrika' \* beschrijft Koos Dijksterhuis hoe Reneerkens dag in dag uit op zoek ging naar nesten van drieteentjes, om vogels te ringen, temperatuurloggers in het nest te begraven, of nepeieren met ingebouw

de thermometers te plaatsen. Maar nest na nest werd in dat jaar gepredeerd door poolvossen, nog voordat de jongen uit het ei konden kruipen. De verwantschappen van kuikens met vaders of moeders, één van de andere doelen van het onderzoek, kon de onderzoeker dan ook bijna nooit achterhalen. "Er wordt al jaren geschreven over de bijzondere broedstrategie van de Drieteenstrandloper", verduidelijkt Reneerkens. "Vader zou vier eitjes voor zijn rekening nemen, en moeder vier andere. Ik wilde die veronderstelling nu eindelijk eens bewijzen. Maar daarvoor moet je natuurlijk wel kunnen aantonen dat de eitjes in het ene nest van dezelfde twee ouders komen als de vier eitjes in een ander nest." Waar de bioloog nu hard werkt aan een publicatie over de bijzondere broedbiologie van de drieteen, kreeg hij als bonus een lijvig boek van een wetenschapjournalist die glas-hard de frustraties van het veldonderzoek op Groenland beschreef.

"Veel collega onderzoekers verklaarden me voor gek, toen ik vertelde dat ik Koos een aantal jaren met mij mee zou laten trekken. 'Die journalisten zijn echt alleen maar uit op sensatie', was de redenering. Maar ik heb er geen spijt van. Integendeel. De frustraties van de enorme predatie op Groenland, de ontberingen van compleet lek gestoken handen vol muggenbulten, laarzen die halverwege de dag al vol ijswater staan, terwijl je nog zo ver moet... het hoort er allemaal bij. En het is goed dat dit soort verhalen ook eens wordt opgeschreven door iemand met een soepele, populaire pen."

Een uur later gaan we voor een tweede inspectie terug naar de strekdam. Halverwege het net klotst een bescheiden golfje tegen onze





\* Uitgave Bert Bakker  
ISBN 9789035134249

laarzen. "Dat moeten we hebben. De zee staat nu op de goede hoogte. En inderdaad, halverwege het net hangt zowaar een vogel in één van de plooiën. In het vage schijnsel van een boorplatform herkennen we ... een Kanoet. "Jammer", zegt Jeroen nuchter. "Die krijgt alleen een metalen ringetje."

### Warm stoken

De vraag rond de kosten en baten van een kortere of een langere trektocht zal Reneerkens pas na langer onderzoek kunnen beantwoorden. "Ik heb nu hooguit wat vage aanwijzingen. De overleving van de Nederlandse overwinteraars lijkt op het eerste gezicht niet veel af te wijken van de Afrikanen. Ze liggen allebei waarschijnlijk iets onder de 80%. Maar een procentje meer of minder kan voor een populatie een hoop uitmaken. Nog even stug doorgaan met waarnemen, dus. Want met dit soort onderzoek kun je veel sneller dan met alleen tellingen eventuele krimp of groei van de populatie vaststellen en dat is toch essentieel voor een adequate bescherming van steltlopers" Op een ander punt deed hij al wel een leuke ontdekking. "Sommige drieteentjes bebroeden de eitjes samen. Bij andere nesten neemt één van de ouders het broeden voor zijn of haar rekening. Ik heb ontdekt dat die solo-broeders de eieren anderhalve graad warmer stoken dan de duo-broeders. Een vogels die het in zijn eentje oplost, die moet de eitjes immers vaker alleen laten om te gaan eten. Die eieren koelen tussendoor dus harder af, waardoor het kuiken trager zou kunnen ontwikkelen. Maar dat wordt gecompenseerd door er letterlijk meer energie in te pompen tijdens het broeden."

Weer een uur later; volgens de tabellen is het nu hoogwater ter hoogte van het Posthuys. Het water staat inderdaad tot de voorste paal van het mistnet. Het lege mistnet. Weer een uur later trekt het water zich duidelijk terug. Als de drieteentjes het afgelopen uur langs zijn gevlogen, dan hebben ze het net blijkbaar keurig ontweken. Een volgend uur verder is het alweer middernacht. "Het moet nu toch snel gebeuren, vindt Reneerkens. Het water staat bijna achter de laatste paal, dus straks vliegen ze er gewoon achterlangs."

Een uur na middernacht is het water te ver achter het net teruggetrokken. "Dit wordt niets meer", stelt de onderzoeker vast. Laten we de netten maar dichtschuiven. Morgen misschien."

Rob Buiters

# Kwartelkoningen in 2009, extreme verschillen

Net als in de voorgaande jaren werden in 2009 door middel van twee simultane tellingen en aanvullende waarnemingen alle roepplanten van Kwartelkoningen in kaart gebracht. De noodzakelijke beschermingsmaatregelen werden opnieuw voortvarend opgepakt in samenwerking met tellers, natuurbeheerders en boeren, en leverde bij 90-95% van alle locaties een beschermde status op. Op grond van de tot nu toe bewerkte gegevens gaan we voor 2009 uit van 159 territoria: een afname ten opzichte van 2007 en 2008 (resp. 300 en 201 territoria). Het is echter duidelijk meer dan in de drie daljaren (2004-06), toen er gemiddeld 105 territoria werden vastgesteld.

Landelijk was er een duidelijke tweedeling in de aantallen; grote aantallen in de drie noordelijke provincies (ruim tweederde deel van totaal) en kleine in de overige, vooral in Overijssel en Gelderland (tabel 1). Drenthe spande de kroon met 70 territoria (44% landelijk totaal). Na 1998 (140) is dit het beste jaar ooit in deze provincie. Goed bezet waren het hele stroomgebied van de Drentsche Aa met 24 territoria en het complex van de Eelder & Peizermeden, Matslootpolder en Polder Leutingewolde met 20. In het eerste gebied wordt een groot deel van de beheerde hooilanden (Staatsbosbeheer) onafhankelijk van de locaties waar Kwartelkoningen roepen pas na 1 augustus (of later) gemaaid, wat duidelijk zijn vruchten afwerpt wat betreft vestigingsmogelijkheden later in het broed-

seizoen. In het tweede gebied was door herinrichting ten behoeve van een waterberging een groot areaal hooiland niet gemaaid (Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten). De 29 roepende mannetjes in Groningen werden vooral gehoord in het Oldambt (19, vooral in wintertarwe). Net als Drenthe en Groningen waren ook in Friesland (8) de aantallen groter dan in het jaar ervoor. Opvallend was het voorkomen in Zuid-Holland (10), vooral de 6 territoria in de Oost-Abtspolder bij Rotterdam. Dit is het tweede jaar dat in dat gebied Kwartelkoningen aanwezig waren en het gaat hier om een opspuiterrein met een grazige vegetatie wat op termijn wordt ingericht als golfbaan.

In het oosten en midden, vooral in het rivierengebied, was de verspreiding ijl. Langs de IJssel werden 22 territoria gevonden, duidelijk minder dan de twee goede jaren ervoor (resp. 54 en 76) en vergelijkbaar met de daljaren 2004-06 (15-23). De aantallen langs de Nederrijn en Waal waren dramatisch laag met slechts 2 en 3 territoria. Langs de Nederrijn was dat na 1996 een evenaring van het laagterecord van 2005 en voor de Waal het slechtste jaar sinds 1980. Langs geen van de drie rivieren leek de beschikbare habitat duidelijk afwijkend in vergelijking met de voorgaande jaren. Waarschijnlijk zijn andere factoren van invloed geweest op de verspreiding en vestiging. Als we naar de neerslaggegevens kijken in mei ([www.knmi.nl](http://www.knmi.nl)) dan was er in grote delen van Gelderland en Overijssel een neerslagtekort van enkele tientallen millimeters en in Noord en West-Nederland een overschot van enkele tientallen millimeters (zie ook <http://www.sovon.nl/default.asp?id=301> 'crexmail 4'). Slechts 13 van de 159 territoria (8%) werden vastgesteld in het deel van ons land met een neerslagtekort. Mogelijk was er door de droogte ten tijde van de aankomst in mei en juni weinig voedsel beschikbaar (slakjes, wormen, spinnen en kevers). Daarnaast kan de droogte ook van invloed zijn geweest op de groei en de structuur van de vegetatie.

De tellingen en beschermingsmaatregelen zullen in 2010 worden voortgezet. De twee simultane tellingen zijn gepland voor 28/29 mei en 18/19 juni. De website [www.kwartelkoning.nl](http://www.kwartelkoning.nl) is dan ook weer beschikbaar voor de invoer van alle waarnemingen. Voor vragen of informatie mail naar [kwartelkoning@sovon.nl](mailto:kwartelkoning@sovon.nl)

Tabel 1. Aantal territoria (voorlopig) van de Kwartelkoning in 2009. Tussen haakjes ( ) aantal in 2008.

Gebied/regio	Aantal territoria
IJ IJssel	22 (76)
RI Nederrijn/Lek	2 (8)
WA Waal	3 (13)
GR Groningen	29 (18)
FR Friesland	8 (6)
DR Drenthe	70 (39)
FL Flevoland	6 (10)
OV Overijssel (excl. IJssel)	4 (9)
GL Gelderland (excl. rivieren)	0 (7)
UT Utrecht (excl. Nederrijn)	3 (0)
NH Noord-Holland	2 (3)
ZH Zuid-Holland	10 (6)
ZL Zeeland	0 (1)
NB Noord-Brabant	0 (2)
LI Limburg	0 (3)
<b>Totaal</b>	<b>159 (201)</b>

Jan Schoppers & Kees Koffijberg